

การพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
โดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก
DEVELOPMENT OF SAFE AGRICULTURAL TOURISM THROUGH
COMMUNITY-BASED AGROTOURISM IN NAKHON NAYOK PROVINCE

รวีกานต์ อำนวย*, วณิฎา ศิริวรสกุล, พัชรี กล่อมเมือง และณัฐรา เกิดทรัพย์
Rawikarn Amnuay, Wanida Siriworasakul, Patcharee Klommeung and Natta Kertsup

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ประเทศไทย

Phranakhon Rajabhat University, Thailand

*Corresponding Author E-mail: rawikarn@pnru.ac.th

Received July 17, 2025; Revised December 18, 2025; Accepted December 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบและบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายก 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัย และ 3) สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก จำนวน 100 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ความถี่ ค่าร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบและบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายก พบว่า เป็นการใช้ทรัพยากรและอัตลักษณ์ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรรม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นผู้จัดการหลัก โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลางผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีและเครือข่าย

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยของจังหวัดนครนายก ประกอบด้วย ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่ของชุมชน การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ด้านเครือข่าย และกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมและได้ประสบการณ์จริง ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ปลอดภัยต่อสุขภาพ เชื่อมโยงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น การจัดการที่ยั่งยืน การตลาด และเครือข่าย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, เกษตรปลอดภัย, ชุมชนเป็นฐานราก, จังหวัดนครนายก

Abstract

This article aimed to 1) study the context of community-based agrotourism in model communities and the overall agrotourism context of Nakhon Nayok Province 2) study the factors influencing safe agricultural tourism through community-based agrotourism in Ban Na District, Nakhon Nayok Province and 3) create a model for safe agricultural tourism through community-based agrotourism in Ban Na District, Nakhon Nayok Province. This research employed a mixed-methods approach, integrating both qualitative and quantitative methodologies. The qualitative research involved 21 key informants using in-depth interviews, with data analyzed through content analysis. For the quantitative part, the sample consisted of 100 tourists who visited Nakhon Nayok Province. Data were collected using a structured questionnaire and analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The research results were found as follows;

1) The context of agrotourism in model communities and in Nakhon Nayok Province involves the utilization of local resources and identity, with active community participation. Development is integrated among agriculture, culture, and tourism, with the community serving as the main manager. Local resources and indigenous knowledge form the foundation, complemented by the use of technology and networks.

2). The factors influencing safe agricultural tourism through community-based agrotourism in Ban Na District, Nakhon Nayok Province include the abundance of natural resources, local culture and traditions, community lifestyle, political and administrative structures, economy, social dynamics, networking, and community participation processes.

3) The model for safe agrotourism through community-based agrotourism comprises six key components: participatory and experiential involvement, community-centered management, health and safety, integration of local culture and lifestyle, sustainable management, marketing and networking.

Keywords: Agrotourism, Safe Agriculture, Community-Based, Nakhon Nayok Province

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการขยายตัวของชนชั้นรายได้ปานกลางทั่วโลกเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มใช้จ่ายสูงขึ้น โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว สุขภาพ และสินค้าเกษตรปลอดภัย โดยประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากกำลังก้าวขึ้นสู่ระดับรายได้ปานกลางและมีสัดส่วนการบริโภคสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความยั่งยืนเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ผู้บริโภคให้ความสำคัญอย่างมากต่อความปลอดภัยด้านอาหาร โดยเฉพาะผักและผลไม้ทางการเกษตร เนื่องจากข้อมูลจากหลายหน่วยงานชี้ให้เห็นถึงปัญหาสารเคมีตกค้างที่เกินค่ามาตรฐาน

ในผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งอาจส่งผลต่อสุขภาพของผู้บริโภค ทั้งในด้านอาการแพ้เฉียบพลัน โรคเรื้อรัง รวมถึงโรคมะเร็ง ความกังวลนี้นำไปสู่แนวโน้มของผู้บริโภคที่หันมาใส่ใจเลือกซื้ออาหารที่มีความปลอดภัย หรือมีการรับรองว่าเป็นผักปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น และสังคมได้ให้ความสนใจในการดูแลสุขภาพมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการรักสุขภาพ จึงทำให้มองไปที่อาหารปลอดภัย และระบบการผลิตที่เรียกว่าเกษตรปลอดภัย เกษตรปลอดภัย คือระบบการเกษตรที่จะให้ผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ หรือปลอดภัยจากการปนเปื้อนของสารและโลหะที่จะมีผลต่อผู้บริโภค นอกจากนี้ระบบการผลิตนั้นจะต้องปลอดภัยกับสิ่งแวดล้อม และเกษตรกรผู้ผลิตด้วย (ประสาธ เกศพิทักษ์, 2558) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถดำเนินการให้ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่มุ่งเน้นทางในการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของเกษตรกรในชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และมีการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาปรับใช้ให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนและตัวเกษตรกรเอง (ราณี อีสัยกุล, 2560)

จังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวเพราะใช้เวลาในการเดินทางไม่มากนัก ในพื้นที่อำเภอบ้านนา นั้นประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ ทำนาและทำสวนผักผลไม้เป็นการผลิตแบบรายย่อยในครัวเรือน คนในชุมชนถือครองที่ดินเพื่อทำกิน เน้นปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้ระยะเวลาในการเพาะปลูกสั้น ๆ เพื่อหารายได้ อำเภอบ้านนาไม่ได้มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากนัก เป็นเพียงทางผ่านที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้าไปสู่อำเภอเมืองที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลักของจังหวัดนครนายก เนื่องจากอำเภอบ้านนาไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวหลัก ถ้าหากว่ามีการพัฒนาให้พื้นที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรก็จะทำให้คนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น และยังจะทำให้เกษตรกรเกิดแนวคิดในพัฒนาผลผลิตของตนเองให้มีคุณภาพ เกิดการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตมากขึ้น และจากการลงพื้นที่สำรวจของคณะผู้วิจัยยังพบว่า กลุ่มผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนมีแนวคิดสอดคล้องกันว่ามีความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรให้คงอยู่และสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรเพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนบ้านนา และพัฒนาเป็นแหล่งให้ความรู้ให้แก่ผู้สนใจ แต่ก็ยังมีปัญหาคือชุมชนยังขาดรูปแบบในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก เพื่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยที่เพิ่มขึ้น และมีการขยายความร่วมมือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไปยังหน่วยงานเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบและบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
3. เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรปลอดภัย วรรณกรรมในประเด็นนี้ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2562) และ ประสาท เกศวิทักษ์ (2558) ได้ให้คำจำกัดความและกรอบแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรปลอดภัยไว้อย่างครอบคลุม โดยเน้นการผลิตที่ลดหรือเลิกการใช้สารเคมี เพื่อความปลอดภัยต่อผู้บริโภค เกษตรกร และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเชื่อมโยงกับเกษตรอินทรีย์และการฟื้นฟูดินด้วยชีวภาพ

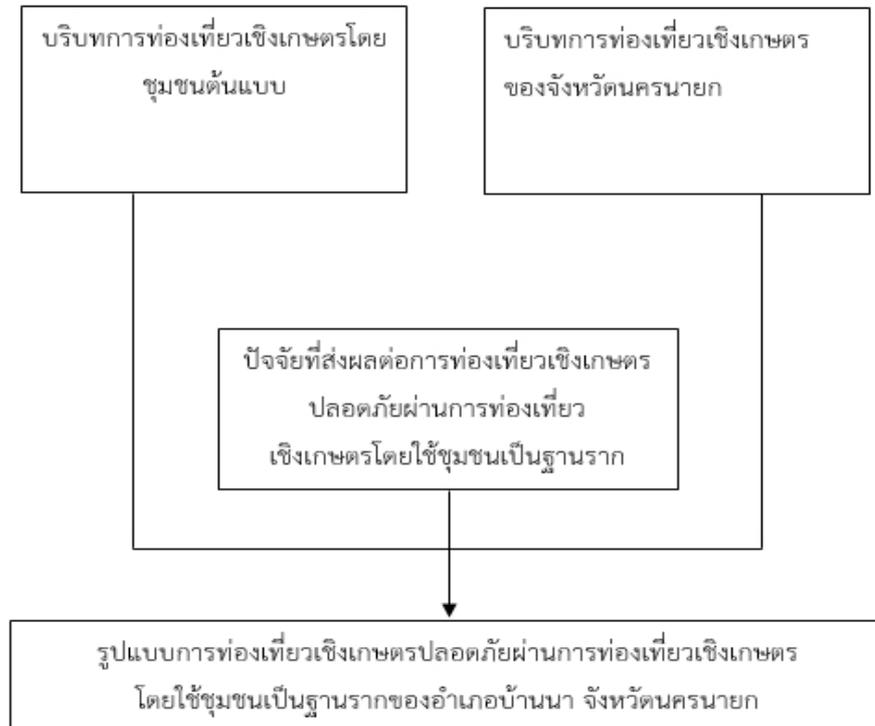
แม้จะมีการกล่าวถึงหลักการเกษตรปลอดภัยและรูปแบบการผลิตที่เหมาะสม จึงต้องมีการนำแนวคิดเกษตรปลอดภัยมาบูรณาการเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) และแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับบรรยากาศวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และอาหาร องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งด้านทรัพยากร กิจกรรมตลาด และบริการ โดยชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้วิถีเกษตรและวัฒนธรรม (กรมการท่องเที่ยว, 2557) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรม โดยการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเกษตร การดำเนินชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชนจากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น (Sathe & Randhava, 2019) และแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) จากนิยามของประมาณ เทพสงเคราะห์ (2553) และนิยามของ วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) ซึ่งก็ได้เน้นถึงความสำคัญของชุมชนในการเป็นเจ้าของและบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเองอย่างยั่งยืน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในทุกมิติของการพัฒนา แม้มีการศึกษาแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) อย่างแพร่หลายที่จะพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมเกษตรปลอดภัยโดยตรง ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับพื้นที่ และรูปแบบการจัดการที่สามารถถ่ายทอดเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนอื่น ๆ

สรุปได้ว่า การนำแนวคิดด้านเกษตรปลอดภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวโดยชุมชน มาผนวกรวมกัน ทำให้ผู้วิจัยสามารถออกแบบรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากได้อย่างเป็นระบบ โดยแต่ละทฤษฎีมีบทบาทเสริมกัน แนวคิดเกษตรปลอดภัยใช้กำหนดมาตรฐานการผลิตเพื่อสร้างความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใช้กำหนดรูปแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรง และแนวคิดใช้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อความยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างทฤษฎีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยได้มีการวางกรอบแนวคิดที่ศึกษาได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

กลุ่มเป้าหมาย 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำท้องที่ กลุ่มแกนนำ/คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน/ผู้นำกลุ่มอาชีพ/ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรและสหกรณ์อำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กลุ่มองค์กรธุรกิจ ประกอบการร้านค้า นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนเกษตรกรที่ทำเกษตรปลอดภัย รวมทั้งสิ้น 21 คน ตามแนวประเด็นคำถามกับผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงโดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยหรือการขับเคลื่อนชุมชน มีประสบการณ์หรือองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว เกษตรปลอดภัย หรือการพัฒนาชุมชน เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนหรือเครือข่ายในฐานะผู้นำหรือผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นตัวแทนที่สะท้อนความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

นักท่องเที่ยงที่มาท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก จำนวน 100 คน โดยอาศัยความไม่น่าจะเป็นและใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เลือกกลุ่มตัวอย่างที่ยินดีตอบแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 แบบ ประกอบด้วย เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาวิจัยเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายในประเทศและข้อมูลจากการศึกษาของต่างประเทศ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก เพื่อหาสภาพแวดล้อมเบื้องต้น และ 2) เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถามแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวเพื่อสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยหาค่าความเที่ยง(Validity)ของเครื่องมือวิจัยใช้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบเครื่องมือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เพื่อทดสอบความตรงของเนื้อหาและหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability)ของเครื่องมือกับผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายได้ค่า Cronbach's Alpha=0.89

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ที่ได้กำหนดไว้ และแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวเพื่อสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อีกทั้งการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานราก

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลักและการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย (X) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ เพื่อนำมาสู่การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานราก

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบและบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า บริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบมีแนวทางการดำเนินงาน โดยเปิดสวนเกษตรให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ OTOP จัดกิจกรรมเรียนรู้พัฒนาแปรรูปผลผลิต จัดทำโฮมสเตย์อย่างมีมาตรฐานโยชุมชนจัดการเอง พี่นุชนบธรรมเนียม โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน บริหารจัดการร่วมกันในชุมชน รักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ดี เชื่อมโยงเกษตรกับวัฒนธรรมประเพณี รักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ท่องเที่ยว ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายพัฒนา มีความรู้และเทคโนโลยีท้องถิ่นพัฒนาระบบเรียนรู้และการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว เชื่อมผลิตภัณฑ์ชุมชนกับการท่องเที่ยว และเชื่อมโยงตลาดและการสื่อสารออนไลน์ ส่วนบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายกมีลักษณะโดดเด่นและเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน จังหวัดนครนายกมีภูมิประเทศที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่ราบเชิงเขา ป่าไม้ น้ำตก และลำธารธรรมชาติเหมาะสำหรับการเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแหล่งน้ำสำคัญ เช่น เขื่อนขุนด่านปราการชล

ที่ส่งผลให้มีระบบชลประทานดี สนับสนุนการทำเกษตรได้อย่างต่อเนื่องตลอดปี พื้นฐานทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการเลี้ยงสัตว์เกษตรกรรมเริ่มปรับตัวมาสู่ เกษตรปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์มากขึ้นตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็น วิสาหกิจชุมชน และกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น โฮมสเตย์ สวนผลไม้เปิดให้ นักท่องเที่ยวเก็บผลไม้เอง การทำเวิร์กช็อปอาหารพื้นบ้าน หรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทาง การเกษตร การเข้าถึงและโลจิสติกส์ตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ เดินทางสะดวกด้วยรถยนต์ ใช้เวลาเพียง 1-2 ชั่วโมง ทำให้คนนายกเหมาะกับการท่องเที่ยวแบบไป-กลับหรือค้างคืนระยะสั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐานพอสมควร โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก ชุมชนมีภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่โดดเด่น เช่น การแปรรูปสมุนไพร การทำผลิตภัณฑ์จากกล้วย การทำขนมพื้นบ้าน ฯลฯ ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดในการสร้าง "เรื่องเล่า" (storytelling) เพื่อเพิ่มเสน่ห์การท่องเที่ยว และจาก ข้อมูลการแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนครนายก พบว่า ความต้องการในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตรส่วนใหญ่ต้องการความสวยงามของทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว และพฤติกรรมของผู้ตอบ แบบสอบถามที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่เคยท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตรโดยชุมชน วัตถุประสงค์หลักในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือพักผ่อน กิจกรรม ท่องเที่ยวที่ให้ออกไปแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนแห่งนี้คือ การพักผ่อนหย่อนใจในจุดชมวิว สำหรับพักผ่อน การเดินทางท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน ส่วนใหญ่ คือ ไม่พักค้าง คืน เดินทางมาท่องเที่ยวในแต่ละครั้งนี้ 1-2 วัน ผู้ร่วมเดินทางเป็นสมาชิกในครอบครัวที่ร่วมเดินทาง นักท่องเที่ยวอยากให้ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนด้วยสื่ออินเทอร์เน็ต แหล่ง ท่องเที่ยวควรเปิดบริการทุกวันเปิดตลอดเวลา โดยนักท่องเที่ยวต้องการ การศึกษาและพัฒนาความรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเกษตรกร เหตุผลที่จะเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชน ความน่าสนใจด้านเกษตรกรรมและวิถีชีวิตทางการเกษตร โดยเฉพาะสวนผลไม้และกิจกรรม ท่องเที่ยวที่อยากให้เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนคือ การพักผ่อนหย่อนใจในจุดชมวิว ที่สำหรับพักผ่อน และความต้องการในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ความต้องการ ในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่วนใหญ่ต้องการความสวยงามของทัศนียภาพของแหล่ง ท่องเที่ยวรองลงมา คือ ความเพียงพอของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และลำดับสุดท้าย คือ ความสะดวกสบายของที่จอดรถ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่าน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า 2.1) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลบ้านนาตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพภูมิ ประเทศเอื้อต่อการทำเกษตรกรรมและการดำรงชีวิตของประชาชน โดยมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนใน ชุมชน เป็นป่าดิบชื้นและป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด และเป็นพื้นที่ ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมและยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีดินดี น้ำอุดมสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับ การเพาะปลูก มีดินที่อุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นดินร่วนหรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง มีความลึกและ การระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ปานกลางเหมาะสำหรับการเกษตรกรรม และเอื้อต่อการปลูกพืช

เกษตร การเกษตรในตำบลบ้านนาเป็นกิจกรรมหลักของชาวบ้าน พื้นที่การเกษตรประกอบด้วยการปลูกข้าว ผัก และผลไม้ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ในบางพื้นที่ดินในพื้นที่อุดมสมบูรณ์และมีการใช้ทรัพยากรน้ำในการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้การเกษตรมีผลผลิตที่ดีและสามารถรองรับการดำรงชีวิตของชุมชนได้ 2) วัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่ของชุมชน มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และวิถีชีวิตเรียบง่ายตามแนวทางเกษตรกรรมประเพณีและความเชื่อยังคงได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีศาสนาและชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนยังคงความดั้งเดิมแต่ปรับตัวเข้ากับยุคสมัย ตำบลบ้านนาเป็นตัวอย่างของชุมชนชนบทที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ได้อย่างดี ควบคู่ไปกับการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน วิถีชีวิตของชุมชนยังคงผูกพันกับการเกษตรและการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะในด้านประเพณีพื้นบ้าน วิถีชีวิตเกษตรกรรม และการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 3) มีการเมืองการปกครองเศรษฐกิจ สังคมมีการจัดการด้านการปกครองที่เป็นระบบ เศรษฐกิจที่เน้นการเกษตรกรรมและการพาณิชย์กรรมที่เติบโต รวมถึงสังคมที่มีคุณภาพชีวิตดีและรักษาประเพณีวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็ง องค์การปกครองท้องถิ่นมีบทบาทในดูแลการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนการทำเกษตรกรรมและการพัฒนาอาชีพของประชาชนส่งเสริมการศึกษาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี จัดโครงการพัฒนาชุมชน 4) ศักยภาพในการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐานรากโดยอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและความร่วมมือของชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นเครือข่ายของตำบลบ้านนาเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน องค์การท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาในด้าน เศรษฐกิจ สังคม เกษตรกรรม การศึกษา และการท่องเที่ยว ซึ่งช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ 5) กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตำบลบ้านนาเป็นการทำงานร่วมกันในทุกชั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้ การระดมความคิดเห็น การตัดสินใจ การดำเนินการ จนถึงการติดตามและการประเมินผล การประชุมที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกชั้นตอน มีการตั้งกลุ่มหรือคณะทำงานชุมชนตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มท่องเที่ยว หรือกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก โดยชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นหรือองค์กรภายนอกเพื่อได้รับการสนับสนุนในด้านทรัพยากร เช่น งบประมาณ หรือความรู้ในการพัฒนา และมีการใช้สื่อชุมชน การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น วิทยุชุมชน เว็บไซต์ หรือโซเชียลมีเดีย และผู้นำท้องถิ่นยังมีส่วนสำคัญในกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเป็นผู้นำในการสร้างวิสัยทัศน์และทิศทาง ผู้นำต้องกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ชัดเจน โดยการวางแผนที่สามารถตอบสนองความต้องการของทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นรูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการเกษตร การอนุรักษ์ธรรมชาติ และความปลอดภัย โดยใช้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลักในการจัดการและพัฒนาโครงการ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และมีการสร้างมูลค่าเพิ่มในด้านเศรษฐกิจและ

สังคมของท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมและได้ประสบการณ์จริง โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและกิจกรรมทางการเกษตรในพื้นที่จริง โดยเน้นความปลอดภัยของทั้งผลิตผลและกระบวนการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมโดยมีกิจกรรมเน้นการเดินทางไปเยี่ยมชมฟาร์มเกษตรที่ปลอดภัย สาระพิช โดยเน้นกิจกรรมเชิงประสบการณ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยไม่ได้เป็นเพียงการชมสวนหรือถ่ายภาพเท่านั้น แต่ต้องเน้นการลงมือทำจริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรง และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมลักษณะนี้จะทำให้ผู้มาเยือนเกิด ความผูกพันกับพื้นที่ เห็นคุณค่าของทรัพยากร และมีแนวโน้มที่จะกลับมาเยือนอีก หรือช่วยประชาสัมพันธ์ให้ชุมชน

2) ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเป็นผู้นำและจัดการรายได้ หัวใจ คือการให้ชุมชนเป็นเจ้าของไม่ใช่แค่เป็นผู้ให้บริการ ชุมชนควรมีระบบบริหารจัดการที่ดี โดยการสร้างความเข้าใจและความตระหนักในชุมชนจัดประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัย สร้างความตระหนักถึงโอกาสในการสร้างรายได้ และผลดีต่อชุมชนในระยะยาว มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือชุมชนต้นแบบมาแบ่งปันประสบการณ์ สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรหรือวิสาหกิจชุมชนคัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมเข้าร่วม 3) ปลอดภัยต่อสุขภาพ โดยการส่งเสริมการเกษตรปลอดภัย/เกษตรอินทรีย์ โดยการอบรมเกษตรกรในพื้นที่ให้เข้าใจหลักการเกษตรอินทรีย์ เช่น ใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ แทนปุ๋ยเคมี ใช้น้ำส้มควันไม้ สมุนไพรไล่แมลง แทนยาฆ่าแมลง และมีการคัดเลือกแปลงเกษตรต้นแบบ สำหรับใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม สนับสนุนการผลิตที่ปลอดภัยตั้งแต่กระบวนการเพาะปลูก เก็บเกี่ยว ไปจนถึงการแปรรูป ขอรับรองมาตรฐานความปลอดภัยของผลิตผลเพื่อผลักดันให้กลุ่มเกษตรกรเข้าสู่ระบบรับรองมาตรฐาน เช่น GAP (Good Agricultural Practices) (เกษตรปลอดภัย) Organic Thailand (เกษตรอินทรีย์) และประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน

4) การเชื่อมโยงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น การเชื่อมโยงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวมีมิติที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่แค่เที่ยวสวน แต่เป็นการสัมผัสรากเหง้าและตัวตนของชุมชนโดยมีการบูรณาการกิจกรรมเกษตรเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาในทุกปีจะทำให้ นักท่องเที่ยวเข้าใจและจดจำอำเภอบ้านนาในมุมที่ลึกและมีความหมาย ชุมชนก็ภาคภูมิใจในรากเหง้า และสามารถใช้วัฒนธรรมสร้างรายได้ 5) การจัดการที่ยั่งยืน โดยการจัดการที่ยั่งยืนถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในระยะยาวดังนั้น ควรมีระบบบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นธรรม จัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีตัวแทนจากกลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน กลุ่มสตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้นำท้องถิ่น มีการประชุมสม่ำเสมอ (เช่น ทุกเดือน) เพื่อร่วมกันวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยว ตรวจสอบรายรับรายจ่าย และกำหนดแนวทางพัฒนา มีการกำหนดระบบบริหารงานอย่างเป็นระบบ 6) การตลาดและเครือข่าย เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยของตำบลบ้านนา ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถประชาสัมพันธ์ ดึงดูดนักท่องเที่ยว และสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องใช้สื่อดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์ (Digital Marketing) จัดทำเว็บไซต์หรือหน้าเพจข้อมูลกิจกรรมแสดงรายละเอียดกิจกรรม เครือข่ายการท่องเที่ยว คือปัจจัยสำคัญที่จะช่วย สนับสนุน เสริมสร้าง และขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยให้เติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งการมีเครือข่ายที่แข็งแกร่งจะทำให้ชุมชนมีทั้ง

องค์ความรู้ ทรัพยากร และช่องทางตลาดที่หลากหลายมากขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือบริษัท CSR เป็นวิธีสำคัญในการสร้างเครือข่าย โดยเครือข่ายเหล่านี้จะช่วยเสริมองค์ความรู้ พัฒนาศักยภาพ สนับสนุนกิจกรรม และเปิดตลาดใหม่ให้กับชุมชน

ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จะเน้นการสร้างประสบการณ์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสุขภาพ ผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการใช้ชุมชนเป็นฐานรากในการพัฒนาและดูแลโครงการ ชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการให้บริการต่าง ๆ ทั้งในด้านการเกษตร การพักผ่อน และการเรียนรู้กิจกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและปลอดภัย ตลอดจนเสริมสร้างเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า บริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบมีแนวทางการดำเนินงาน โดยเปิดสวนเกษตรให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ OTOP จัดกิจกรรมเรียนรู้พัฒนาแปรรูปผลผลิต จัดทำโฮมสเตย์อย่างมีมาตรฐานโดยชุมชนจัดการเอง พื้นฟูชนบทธรรมนิยม โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน บริหารจัดการร่วมกันในชุมชน รักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ดี เชื่อมโยงเกษตรกับวัฒนธรรมประเพณี รักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่การท่องเที่ยว ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายพัฒนา มีความรู้และเทคโนโลยีท้องถิ่น พัฒนาระบบเรียนรู้และการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว เชื่อมผลิตภัณฑ์ชุมชนกับการท่องเที่ยว และเชื่อมโยงตลาดและการสื่อสารออนไลน์ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนต้นแบบ ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เช่น บ้านบางเจ้าฉ่า บ้านห้วยหอม บ้านท่าขันทอง บ้านนาต้นจั่น และบ้านศาลาดิน ล้วนมีลักษณะร่วมกันในด้านการพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรรม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นผู้จัดการหลัก ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวของชุมชนเหล่านี้ประสบความสำเร็จ จากการวิเคราะห์พบว่าชุมชนต้นแบบสามารถพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง ผสานกับการใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายเพื่อการสื่อสารการตลาด ส่งผลให้กิจกรรมมีความน่าสนใจหลากหลาย และสามารถสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ตัวอย่างเช่น การเปิดสวนเกษตรให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม ทดลองทำกิจกรรมจริงในฟาร์ม เรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมถึงการจัดโฮมสเตย์อย่างมีมาตรฐานให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี (2565) เรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกขั้นตอนของการจัดการท่องเที่ยว การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมวัฒนธรรมและเกษตรเป็นหัวใจสำคัญของความยั่งยืนในชุมชนท่องเที่ยว และยังคงสอดคล้องกับ หทัยชนก คะตะสมบุรณ์ (2565) เรื่องของการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ชี้ให้เห็นว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปผลผลิต และสร้างเรื่องเล่าท้องถิ่น เป็นกลยุทธ์สำคัญในการเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ผลจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่าน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ประกอบด้วย

ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่ของชุมชน ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ด้านเครือข่าย และด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ตำบลบ้านนามีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อต่อการเกษตร โดยมีดินที่อุดมสมบูรณ์ น้ำเพียงพอ และระบบนิเวศหลากหลาย ทั้งป่าไม้ ป่าดิบชื้น และพันธุ์พืชท้องถิ่นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการเกษตรปลอดภัย เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม มีประเพณีท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอด และการทำหัตถกรรมท้องถิ่น การผสมผสานวัฒนธรรมเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทำให้เกิดความลึกซึ้งในการเรียนรู้มากกว่าการท่องเที่ยวทั่วไป นักท่องเที่ยวไม่เพียงได้ชมสวน แต่ยังสามารถเข้าใจรากเหง้า วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนการบริหารจัดการท้องถิ่นของตำบลบ้านนาโดยองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน น้ำ ไฟฟ้า และสนับสนุนเกษตรกรด้วยโครงการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจในพื้นที่เน้นการเกษตรเป็นหลัก โดยมีรายได้จากการปลูกข้าว ผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัย ขณะเดียวกันสังคมชาวบ้านยังคงมีโครงสร้างชุมชนแบบครอบครัวขยาย มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น มีวัดเป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญกับการพึ่งพาอาศัยกัน ปัจจัยเหล่านี้ส่งเสริมความพร้อมของชุมชนในการร่วมมือพัฒนาและต้อนรับนักท่องเที่ยวในระยะยาวมีเครือข่ายที่เข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกชุมชน จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรพร ทิพย์มงคล และสันติธร ภูริภักดี (2565) ได้ศึกษาเรื่องเล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อความยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้รณรงค์ เกษตรอินทรีย์ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทุกระดับของชุมชน ตั้งแต่การตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการ และประเมินผล เช่นเดียวกับพื้นที่บ้านนาที่มีระบบการประชุมหมู่บ้าน การตั้งคณะทำงาน และการเปิดเวทีรับฟังข้อเสนอแนะจากชาวบ้าน

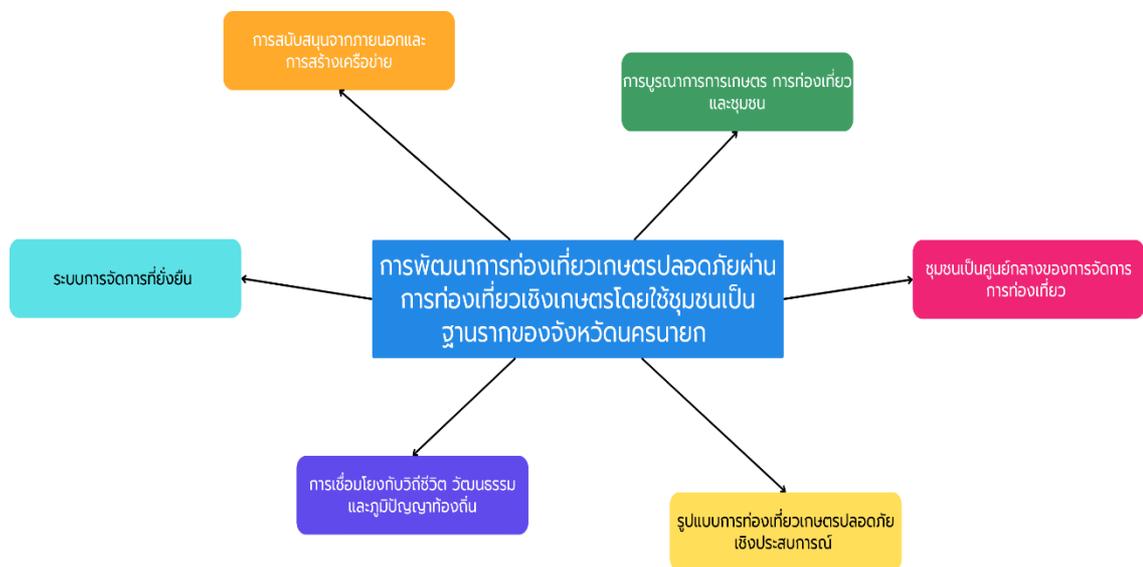
ผลจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นรูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการเกษตร การอนุรักษ์ ธรรมชาติ และความปลอดภัย โดยใช้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลักในการจัดการและพัฒนาโครงการ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และมีการสร้างมูลค่าเพิ่มในด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยนี้จึงประกอบไปด้วย ด้านการมีส่วนร่วมและได้ประสบการณ์จริง ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ปลอดภัยต่อสุขภาพ เชื่อมโยงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น การจัดการที่ยั่งยืน และการตลาดและเครือข่าย แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงการชมสวนหรือถ่ายภาพแต่ต้องการลงมือทำกิจกรรม การจัดการเชิงปฏิบัติ ตอบสนองกระแสการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงเป็นการสร้างความผูกพันกับชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและต้องการกลับมาอีก สอดคล้องกับ ธรรมจักร เล็กบรรจง และคณะ (2562) ที่เน้นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตร เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงและความเข้าใจในวิถีชีวิตชุมชน สอดคล้องกับ ณัฐธิดา จุ่มปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย (2563) ได้พบว่าการพัฒนาศักยภาพการจัดการทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์พื้นที่สูงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านปางขอน จังหวัดเชียงรายพบว่า ต้องมีระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม อีกทั้งการใช้ Digital Marketing

การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานราก ต้องอาศัยความเข้าใจในมิติที่หลากหลาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการจัดการโดย ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดการที่ดี และการเชื่อมโยงกับภายนอกอย่างมียุทธศาสตร์ และการพัฒนาเครือข่ายร่วมกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และภาคธุรกิจ (CSR) มีผลต่อการสร้างการท่องเที่ยว ชุมชนที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย SDG 2 : Zero Hunger ส่งเสริมอาหารปลอดภัยและการเกษตรยั่งยืน , SDG 3 : Good Health and Well-being เชื่อมโยงกับสุขภาพของนักท่องเที่ยวและชุมชน , SDG 8 : Decent Work and Economic Growth สร้างรายได้และอาชีพในระดับฐานราก ,SDG 12 : Responsible Consumption and Production ส่งเสริมการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืน และ SDG 13 : Climate Action ลดผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อมจากสารเคมีทางการเกษตร

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ได้การพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่าน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก ซึ่งได้มาจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งนี้ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่าน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก และขยายผลต่อไป

แผนภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพดังกล่าวพบว่า การบูรณาการการเกษตร การท่องเที่ยว และชุมชนเป็นการหลอม รวมการเกษตรปลอดภัยกับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ภายใต้บริบทของการจัดการโดยชุมชน เกิดเป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่เพียงการบริโภคทรัพยากร แต่เป็นการเรียนรู้ ลงมือทำ และมีส่วนร่วมในระบบเกษตรอินทรีย์แนวทางนี้สร้าง คุณค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม ให้กับชุมชน อย่างยั่งยืน และมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการจัดการการท่องเที่ยว (Community-Based

Management) โดยมีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวไม่ได้ถูกผลักดันจากภายนอก แต่มีชุมชนเป็นแกนกลางในการออกแบบกิจกรรม บริหารจัดการ และแบ่งปันรายได้สร้างระบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกช่วงวัย รวมถึงการตั้งคณะกรรมการ การแบ่งหน้าที่ และการอบรมพัฒนาส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งในระดับชุมชน และมีรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยเชิงประสบการณ์ (Experiential Learning in Safe Agro-tourism) นักท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงผู้ชม แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น ปลูกผัก เกี่ยวข้าว ทำปุ๋ยหมัก ทำขนมการออกแบบกิจกรรมเน้นให้ได้ลงมือทำจริง (Hands-on Learning) และเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นถิ่น สร้างความประทับใจและโอกาสการกลับมาเยือนซ้ำ อีกทั้งการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การทำบายศรี การเล่นดนตรีพื้นบ้าน การลงแขกเกี่ยวข้าว โดยใช้เรื่องเล่าในชุมชน (Local Storytelling) เพื่อสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญา สืบทอดความรู้ และเสริมอัตลักษณ์ของพื้นที่ มีระบบการจัดการที่ยั่งยืน (Sustainable Community Tourism Management) มีโครงสร้างการบริหารแบบมีส่วนร่วม เช่น การตั้งคณะกรรมการ การจัดเวรงาน การแบ่งรายได้ และการจัดอบรมเน้นความโปร่งใส เช่น การบันทึกบัญชีสาธารณะ การจัดเวทีชี้แจงมีการประเมินผลต่อเนื่อง ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกและการสร้างเครือข่ายมีการเชื่อมโยงกับภาครัฐ มหาวิทยาลัย โรงเรียน และบริษัทเอกชน (CSR) การประสานความร่วมมือในหลายภาคส่วนช่วยสร้างทุนทางสังคมและทุนเครือข่าย (Network Capital) ส่งผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพกิจกรรมและเพิ่มโอกาสทางการตลาด ยังเป็นการตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีความสนใจเรื่องสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้แบบมีความหมายความต้องการเน้นที่ความสวยงามของทัศนียภาพ” และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาพัฒนาแผนการตลาด การจัดกิจกรรม และการประชาสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านวิสาหกิจชุมชนงานวิจัยเสนอให้ใช้กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแปรรูปอาหาร และกลุ่มโฮมสเตย์เป็น เครื่องมือขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น รายได้จากการท่องเที่ยวสามารถหมุนเวียนในระบบชุมชน และก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและความมั่นคงในระยะยาว

สรุป

การพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยผ่านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรากของจังหวัดนครนายก พบว่า บริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน เชื่อมโยงเกษตร วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวอย่างกลมกลืน ชุมชนมีบทบาทหลักในการจัดการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัย ประกอบด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เข้มแข็ง เครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรปลอดภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานราก ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลักคือการมีส่วนร่วมและประสบการณ์จริง ชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการ ความปลอดภัยต่อสุขภาพ การเชื่อมโยงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต การจัดการที่ยั่งยืนและการตลาดและเครือข่าย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยให้มีจุดเด่นเฉพาะตัวและควรจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมและหมุนเวียนตามฤดูกาลโดยออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์ที่เน้นให้ผู้มาเยือนได้ลงมือทำ

1.2 ควรใช้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยเป็นแนวทางกำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวให้ปลอดภัยและยั่งยืน

1.3 ควรส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยโดยชุมชนเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นระบบ ผ่านการสนับสนุนองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพ การจัดตั้งกลไกบริหารในชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยรวมกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายกว่าเดิม เช่น นักท่องเที่ยวต่างชาติ หรือกลุ่มวัยเกษียณ เพื่อให้เห็นมุมมองที่กว้างและครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพอื่น ๆ เพิ่มเติม

2.2 ศึกษาเชิงลึกด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ควรวิจัยเชิงลึกว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่งผลต่อ รายได้ของครัวเรือน คุณภาพชีวิตของชาวบ้าน หรือ ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร เพื่อวางแผนการจัดการอย่างสมดุล

2.3 ควรเปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นแบบอื่น การวิจัยครั้งต่อไปสามารถนำข้อมูลของบ้านนาไปเปรียบเทียบกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดอื่นที่ประสบความสำเร็จ เพื่อหาปัจจัยที่เป็นจุดแข็ง/จุดอ่อน และแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปีบริบทของบ้านนา

เอกสารอ้างอิง (ตัวอย่าง)

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2562, 16 ตุลาคม). *เกษตรปลอดภัย VS เกษตรอินทรีย์*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. <https://www.moac.go.th/infographic-preview-412791791821>.
- กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี. (2565). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*, 8(1), 19-33. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pacific/article/view/276196>
- ณัฐธิดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย. (2563). การขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานทุนชุมชนชาติพันธุ์ ของตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 23(1), 20-38.

<https://ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/view/12898>

- ธรรมจักร เล็กบรรจง, วันวิสาข์ พลอย อินสว่าง และจิระนาถ รุ่งช่วง. (2562). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน ชุมชนนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 22(3), 81-110. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/article/view/246281>
- ภัทรภาพ ทิพย์มงคล และสันติธร ภูริภักดี. (2565). เรื่องเล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อความยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไร่รื่นรมย์ เกษตรอินทรีย์ อำเภอกิ่งจังหวัดเชียงราย. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 12(2), 134-150. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/var/article/view/252266>
- ราณี อีสัยกุล. (2560). *การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ : การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Niche tourism management)*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นิออน ศรีสมยง. (2552). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา อำเภอลำน้ำเขียว นครราชสีมา*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประมาณ เทพสงเคราะห์. (2553). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว: วิถีชีวิต-บนเส้นทางงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ประสาธ เกศพิทักษ์. (2558, 15 มีนาคม). *เกษตรปลอดภัย*. สมาคมค้าปุ๋ยและธุรกิจการเกษตรไทย. https://thaifert.com/knowledge_detail.php?id=13
- วีระพล ทองมา และประเจต อำนาง. (2547). *ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ ตำบลแม่แรม อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/MJU.res.2004.3
- หทัยชนก คตะสมบุญ. (2565). การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(9), 296-313. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/263908>.
- Sathe, S., & Randhave, M. (2019). Agro-Tourism: A Sustainable Tourism Development in Maharashtra - A Case Study of Village Inn Agro-Tourism (Wardha). *GEInternational Journal of Management Research*, 7 (6), 45-58. <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/8434>.